

KALMISTOPIIRI

Pieniä ja suuria tulipaloja sekä paloherroja ja tavaroiden ”pelastajia” 1600-luvun Turussa

Veli Pekka Toropainen

Kaupungin ja tulipalon anatomia

Vain harva asia aiheutti historiallisessa kaupunkiyhteisössä niin paljon tuhoa ja kauhua kuin tulipalo. Pahimmassa tapauksessa kaupunkipalot veivät koko omaisuuden ja tuhosivat varakkaankin porvarin tai virkamiehen elämän. Tässä artikkelissa käsittelen Turussa 1600-luvulla syttyneitä tulipaloja ja niiden aiheuttamia tuhoja sekä palojen ehkäisemiseen pyrkineitä toimenpiteitä. Vaikka palo ei olisikaan aiheuttanut suurta tuhoa, tutkittiin sen sytymissy tarkoin viranomaisten toimesta, sillä siitä oli määrätty rangaistus sekä tahallisuudesta että huolimattomuudesta.

Turussa tiedetään olleen sen olemassaolon aikana 31 suurpaloa. Suurpaloksi luetaan sellainen tulipalo, jossa tuhoutui vähintään yksi kaupungin neljästä korttelista eli kaupunginosasta. Kolme korttelia – Kirkko, Luostari ja Mätäjärvi – sijaitsivat kaupungin ns. suurella puolella eli *täl pual jokke*, ja Aninkainen pienellä puolella eli *tois pual jokke*. Vuosisadan asiakirjoissa nimitykset olivat luonnollisesti ruotsinkielisessä muodossa *stora sidan, lilla sidan, denna sidan, andra sidan*. Suuri puoli oli saanut nimensä siitä, että se oli syntynyt ensin ja pieni puoli vasta 1400-luvulla. Raatihuone, tori ja tuomiokirkko sijaitsivat suurella puolella, kuten myöhemmin perustettu Turun Akatemiakin. Hovioikeus puolestaan istui vuosisadan kuluessa vuoroin joen molemmilla puolilla. Turun joen – jolla nimellä Aurajokea kutsuttiin 1600-luvulla – ensimmäinen silta mainitaan vuonna 1414.

Turku 1600-luvun alkupuolella. Kaupunki oli jakautunut neljään kortteliin eli kaupunginosaan. Usein tulipalo tuhosi suuren osan yhtä kortteliä, mikäli ei levinnyt useampaan. Suurpaloksi luetaan suurimman osan yhtä kortteliä tuhonneet palot. Kansallisarkisto.

Varsinainen tulipalojen vuosisata Turussa oli 1500-luku, jonka aikana sattui 11 suurempaa tulipaloa. Uusi vuosisata alkoi vuonna 1600 suurella kaupunkipalolla ja tuomiokirkon palolla vuonna 1601. Kesäkuussa 1603 olivat vuorossa suuri osa Luostarikorttelia aina Uudenmaan tulliin saakka ja Mätäjärven alue. Vuonna 1618 paloi Kirkkokadulla kirkkokorttelissa. Kesällä 1624 paloi Mätäjärven korttelista 90 taloa, ja vain 45 jäi jäljelle. Heinäkuussa 1655 paloi iso osa kaupunkia. Toukokuun 13. päivänä Henrik Paturin talosta Koulukadun varrella alkanut tulipalo tuhosi käytännössä kokonaan suuren puolen kaupunkia. Sen jälkimainingeissa syttyi palo Aninkaisissa 24. kesäkuuta juuri kun piispa saarnasi tuomiokirkossa. Pakokauhua aiheutti se, että vainovenäläisen luultiin hyökänneen kaupunkiin. Tämä palo saatiin kuitenkin sammutettua pian.

Toukokuussa 1664 tuhoutui kolmesataa Katinhännässä ja Luostarinahteessa sijainnutta porvareiden aittaa sisältöineen. Syyskuun 23. päivä 1678 tuhoutui tuomiokirkko ja sen ympäristö aina Uudenmaan tulliin saakka. Kirkkokorttelista paloi 68 taloa ja Mätäjärveltä 175 taloa. Hovioikeus, raastupa ja torin ympärillä olleet kauppiastalot säästyivät tällä kertaa tulen tuholta. Vuosisadan viimeinen tuhoisa tulipalo sai alkunsa poikasten ammuskelusta, joka sytytti asessori Nicolaus Lietzenin talon Linnankadun varrella. Suuri osa Aninkaisten kortteliä Multavierulta Aninkaisten tulliin tuhoutui. Seuraavalla

vuosisadalla vuoden 1711 tulipalo oli tuhoisa, eikä kaupunki toipunut siitä ennen vuoden 1713 venäläismiehitystä.

Palojen seurauksena kaupungissa annettiin palojärjestyksiä ainakin vuosina 1638 ja 1664. Silti tarkatkaan valvontatoimenpiteet eivät kyenneet estämään toistuvia paloja. Ihmisten toiminta tulipalon aikana paljastaa monia piirteitä yksilöiden ajatusmaailmasta. Kaikki eivät olleet valmiita puhaltamaan yhteen hiileen, vaan katsoivat oman etunsa menevän yhteisen edun edelle. Turkulaisten syytettiin töllistelevän tulipaloja kadulla ja jättävän osallistumatta pelastustoimiin – korkeintaan he kärkkyivät tilaisuutta ”pelastaa” tavaroita omaksi edukseen.

Gustaf Wilhelm Finnbergin teos esittää Turun keskustaa vuoden 1827 suurpalon jälkeen. Turussa on ollut historiansa aikana ainakin 31 suurpaloa. Kuva: Kansallisgalleria.

Vuosisadan tulipalo 1656

Turun raati kirjoitti 13. toukokuuta 1656 pöytäkirjaansa, että Jumalan rangaistuksena lähettämä raju tulipalo tuhosi samana päivänä suurella puolella kaupungin kolme parhaiten rakennettua kaupunginosaa, lukuun ottamatta joitakin harvoja taloja tuomiokirkon takana, Piispanpellolla, Ryssänmäellä ja Mätäjärven kaupunginosan kaukaisimmalla laidalla. Tuli poltti kaiken muun akatemiaa ja raastupaa myöten aina Luostarikorttelin kaukaisimmalla laidalla olleille ranta-aitoille saakka. Kirkkokorttelissa tuhoutui 142, Mätäjärvellä 133 ja Luostarissa 175 taloa. Lisäksi tuli nieli tuomiokirkon tornin ja ulkokaton puuosat, ja kuparikatto putosi holvien päälle.

Tuli pääsi irti aamulla kello viiden ja kuuden välillä Koulukadun varrelta suomalaisen porvarin Henrik Paturin talosta. Tuli levisi talon kattoon ennen kuin kukaan huomasi tai palokelloja ennätettiin soittaa.

Myrskytuuli teki sammutusyritykset turhiksi. Lähirakennuksia revittiin tulen pysäyttämiseksi, mutta kova tuuli levitti kekäleitä eri suuntiin niin, että jopa kaupungin ulkopuolella olleet karjasuojat ja niissä säilytetty omaisuus ja vilja paloivat. Toukokuun 23. päivä raati kuulusteli Paturia tulipalon tiimoilta. Paturi sanoi olleensa vaimonsa kanssa kirkossa palon syttyessä, eikä tiennyt, miten se oli saanut alkunsa. Kotona olivat olleet vain kaksi hänen piikaansa ja kaksi talossa vuokralla asunutta ylioppilasta. Kahdeksan porvaria takasi sen, että hän tulisi käskettäessä oikeuteen, joten Paturi päästettiin vapaalle jalalle.

Paturin piikoja Karin Mickelsdotteria ja Brita Henriksdotteria epäiltiin syypäiksi tulipaloon ja heitä kuulusteltiin toukokuun lopussa. He kielsivät syyllisyytensä, ja toinen piioista kertoi tehneensä tulen keittääkseen herneitä emännän käskyn mukaan isäntäparin lähtiessä kirkkoon. Tämän jälkeen molemmat piikat menivät pihalle pesemään palttinaa, joka oli valkaistumassa tankojen päällä. Alkaessaan pestä kolmatta palttinakappaletta he näkivät katolla savua piipun juuressa. He juoksivat vintin ovelle, mutta se oli lukossa ja liekit löivät jo katon läpi. Sitä he eivät tienneet, oliko savupiipussa halkeamia sisä- ja ulkokaton välillä. Tästä he lupasivat vastata elämällään ja kuolemallaan.

Sääolosuhteet saattoivat vaikuttaa tulipalojen leviämiseen. Myrskytuuli levitti Turun paloa ja teki sammutusyritykset turhaksi 13.5.1656. Andreas Bruggerin maalauksessa tuuli lietsoo liekkejä saksalaisen Salemin sistersiläisluostarin palaessa 1687. Kuva: Wikimedia Commons.

Seuraavaksi oikeus kuulusteli Henrik Paturia, jota epäiltiin myös syylliseksi, sillä hän oli vienyt tavaroitaan Nummen pitäjään ja pannut olutta edellisenä päivänä. Hän sanoi, ettei kukaan voinut sitoa häntä syylliseksi paloon ja lupasi ottaa korkeimman rangaistuksen, jos joku kykenisi osoittamaan muuta. Hän kielsi myös vieneensä mitään tavaroitaan pois talosta. Oikeus päätti lykätä asiaa niin kauan,

että siihen saataisiin lisää selvyyttä.

Asiaan palattiin marraskuussa 1656, jolloin kerrottiin, että jotkin raatimiehet olivat nähneet Paturin piipussa välikaton yläpuolella suuren aukon, josta tulen epäiltiin päässeen valloilleen. Oikeus antoi välipäätöksen, sillä tuomiota ei voitu julistaa Paturin ollessa maaseudulla. Paturi tuomittiin Rakennuksen kaaren 22 luvun mukaan vannomaan itse kahdentenatoista, ettei tulipalo ollut aiheutunut hänen huolimattomuudestaan ja huonosta savupiipusta. Vasta helmikuussa 1658 Paturi esitti luettelon kahdeksasta porvarista, jotka olivat valmiita vannomaan hänen syyttömyyttään. Oikeus kuitenkin käski häntä tuomaan miehet oikeuteen henkilökohtaisesti. Kun miehet tulivat paikalle, halusivat he vanna vain sen, ettei Paturi ollut aiheuttanut paloa tahallaan. Sitä he eivät kuitenkaan halunneet vanna, ettei palo olisi johtunut Paturin kehnosta savupiipusta. Vala ei siis onnistunut ja oikeus tuomitsi Paturin aiemmin mainitun lain kaaren mukaan kuolemaan. Hovioikeus kuitenkin lievensi tuomion sakoiksi, sillä Paturi esiintyy myös jatkossa kaupungin veroluetteloissa maksamassa summia Turun tuomiokirkolle.

Vuoden 1656 tulipalo oli niin raju, että se tuhosi myös kivitalojen holvatut huonetilat ja kellarit varastoineen. Ihmishenkiäkin menetettiin, ja jälkipaloja syttyi vielä kuukauden ajan eri puolilla kaupunkia. Palon jälkeen kaupungin johtavan porvariston perheet siirtyivät maaseudulle tiloilleen asumaan. Esimerkiksi ylioppilas Petrus Gyllenius kirjoitti soutaneensa palon jälkeen oppilaidensa kanssa isäntänsä tilalle Maarian pitäjän Hirvensalon Häppilään.

118. Ofven om Åfs Ofven igensig jändeligen Andringiga
 oq: dnda lufjel, ringor fän Juel og gändar bund
 om Björkins på Högskola Åboon, Sjöskadens ofsläng
 bords: Måttjärfen i Andringiga, som blifver befaldna, om
 all Ofven ofrige med Academien og Rådhusen all in
 till Andringiga vid Åfs Ofven (öfver ändan, namnl: Lijde
 gämskors 172 gändar, i Måttjärfen 173, og: Rådhus
 175 blifver afbrändt, för Åfs del i: Rådhuset: i) ad
 falden, og fö ofriga i) Ofven Björkins och ofven
 And på Björkins, ad all tvänvändel blif ofven af fö
 länd, og Rådhusen födelat förbränd på Juelhuset om
 Danfäll. Ofvens födelat födelat förbränd som födel
 löst fast om Juelhuset på Rådhuset, Juelhuset
 falden i om Mergens, Andringiga födelat förbränd, om
 lars S og C. födelat, ad fören in Mann, ringel ofven ofven
 fo, eller med Rådhusen ringel, om födelat Rådhusen
 igensig Andringiga, födelat födelat Åfs del de i) om
 Andringiga födelat födelat, ad ringel födelat ofven
 lige medell ofven omot ofven födelat Andringiga, Åfs del
 Mann med Bagell og näst födelat nedan födelat
 födelat ad födelat födelat födelat ad Rådhusen,
 födelat födelat ad födelat födelat på födelat födelat
 og födelat ofven ofven, ad ofven födelat födelat
 om födelat med Åfs Ofven födelat födelat ofven
 födelat födelat födelat födelat födelat.

Turun raati kuvasi pöytäkirjassaan 13.5.1656 tarkkasti, mitä raju tulipalo oli tuhonnut kaupungissa. Kansallisarkisto, z:25, TRO 13.5.1656, 117-118.

Tuli rapauttaa muurit

Turussa koettiin 1650-luvulla purkamisen kausi, jolloin monet keskiaikaiset ja 1500-luvulla rakennetut keskustan kivitalot katosivat kaupunkikuvasta. Kyseessä ei ollut "Turun tauti", jolla haluttiin raivata tilaa uudisrakennuksille, vaan käytännön sanelema pakko. Kaupungissa raivosi 1500- ja 1600-luvuilla useita tulipaloja, jotka rapauttivat talojen muurit niin, että ne saattoivat sortua itsestään. Erityisen kohtalokas vanhoille kivirakennuksille oli vuoden 1656 tulipalo. Raadin oli pakko ilmoittaa talojen omistajille, että ne tuli purkaa vaarallisina. Esimerkiksi luostarikorttelissa sijainneen Fläskilän talon kivimuurin pelättiin romahtavan kadulle ohikulkijoiden päälle. Talon omistajat eivät olleet kaataneet muuria käskystä huolimatta, joten kämnerille annettiin määräys purkaa muuri vielä samana päivänä ennen auringonlaskua.

Vakavin ja kuolemaan johtanut onnettomuus tapahtui vuonna 1642 Vanhan Hakolan keskiaikaisessa kivitallissa torin reunalla. Tontin kulmalle päättyivät Hämeen Härkätie sekä Viipurista tullut rantatie, ja tontilla sijainnut kaksikerroksinen kivitallio mainitaan jo vuonna 1456, jolloin Ragvald Suurpää lahjoitti sen Naantalin luostarille. Tontin pinta-ala oli suuri, niin että sille sopi kaksi kaksikerroksista kivitallioa sekä muut rakennukset. Kivitallio oli rakennettu siten, että piha jäi avoimeksi. Toinen rakennuksesta oli torin myötäisesti ja toinen Kirkkokadun varrella. Torin puoleisessa rakennuksessa asui professori Johannes Terserus perheineen. Hovioikeuden presidentti Jöns Kurckin poika, akatemialainen Gabriel Kurck oli juuri muuttanut Kirkkokadun puoleisen rakennuksen yläkertaan tuvan ja kamarin käsittävään huoneistoon. Hänen mukanaan muutti mm. ranskalainen palvelija Nicolaus Champagne, jolta Gabriel oppi kieltä.

Talon katosta mureni laastia ihmisten päälle, joten Jöns Kurck määräsi paikalle muurarin tarkastamaan tilanteen. Tämä ei kuitenkaan ehtinyt saapua paikalle, kun 15.4.1642 kello neljä iltapäivällä rakennuksen pääty romahti yllättäen. Gabriel Kurck istui pöydän vieressä ja Nicolaus Champagne ikkunapenkillä. Ranskalainen ehti vain huudahtaa: ”*Jesus Maria!*”, kun palkit iskivät hänet kuoliaaksi pudotessaan katosta kadulle. Saksalainen palvelija oli tulossa kamarista ja sai myös palkeista iskun, joka tainnutti hänet. Yli tunti onnettomuuden jälkeen Gabriel kaivettiin sorasta, johon hän oli hautautunut kainaloitaan myöten. Kuin ihmeen kautta hän ei loukkaantunut. Myös Gabrielin koira, joka kaivettiin esiin useiden päivien kuluttua, oli vahingoittumaton. Gabriel Kurck vietti sittemmin perheensä kanssa onnettomuuden vuosipäivänä hartaushetken pelastumisensa muistoksi. Hakolan keskiaikainen talo sen sijaan hävisi Turun katukuvasta lopullisesti, kun se määrättiin purettavaksi vuoden 1656 suurpalon jälkeen. Kaupungin laivamiehet käskettiin kaatamaan talon muurit ja palkaksi heille luvattiin talosta saatavat tiilet. Huhtikuussa 1657 päätettiin aloittaa uuden Kirkkokadun rakennustyöt. Katu vedettiin Hakolan tontin päältä torilta suoraan tuomiokirkolle.

Gabriel Kurck ja hänen koiransa pelastuivat kuin ihmeen kaupalla romahtaneen talon raunioista. Haukkuva koira 1600-luvun alankomaalaisessa maalauksessa.

Turkulaiset ja ajanlasku tulipaloista

Koska ajan laskemiseen ei ollut tarpeen kiinnittää useinkaan huomiota sellaisella tarkkuudella, että päivämäärä olisi tiedetty, riitti ajan määrittäminen jostakin tapahtumasta. Sellaiseksi kelpasi suuri tulipalo, jonka kaikki kaupunkilaiset ja raati tunsivat. Turun pyöveli Henrik Bertilsson ilmoitti vuonna 1661 raastuvanoikeudelle, että hän oli antanut rakentaa *tulipalon jälkeen* omalla kustannuksellaan aitan, tallin, karjasuojan, uuden portin ja aidan tontin ympärille. Kämneri Mickel Gebhardt puolestaan syytti puolestaan sotamies Sven Johanssonin vaimoa Kirstin Mattsdotteria siitä, että tämä oli antanut toisen miehen maata itsensä ja synnyttänyt sitten lapsen. Kirstin kertoi palvelleensa *tulipalosta 1681 lähtien* Knut Knutssonilla, jonka renki Lars oli maannut hänet Tapanin yönä. Miehestään Svenistä hän ei ollut kuullut viiteen vuoteen ja miehen arveltiin kaatuneen Skånessa. Kämneri Hans Hörling taas halusi kuulla Grels Häkärän vaimolta Brita Eriksdotterilta, kuka tämän aviottoman lapsen isä oli, sillä se ei voinut olla hänen aviomiehensä, joka oli oleskellut Ruotsissa *vuoden 1681 tulipalosta* lähtien, eikä edes tiedetty, oliko tämä elossa. Brita kertoi tallinnalaisen kauppakisälli Simon Paul von Knoenin maanneen hänet porvari Simon Pietilän aitassa. Miehestään hän ei ollut kuullut sen jälkeen, kun tämä lähti Tukholmaan *palon jälkeen*. Aviottoman lapsen synnyttänyt Maria Andersdotter kertoi taas tulleensa Turkuun Ulvilan Suosmereltä keväällä *ennen vuoden 1681 tulipaloa*.

Myös velkojen perinnän yhteydessä voitiin mainita tulipalo. Humalistorenki Lars Jöransson kertoi helmikuussa 1694 lainanneensa *jo ennen edellistä suurta tulipaloa* porvari Simon Kulmalalle kolmen taalarin ploodun, jota hän vaati takaisin tämän leskeltä Agneta Henriksdotterilta. Leski kertoi miehensä kuolleen jo 13 vuotta aiemmin, eikä velkaa ollut peritty tuona aikana. Edesmennyt Matts Sigfridsson oli taas tallettanut kaupungissa asuneelle tyttarelleen vaimo Margareta Mattsdotterille *vuotta ennen 1681 tulipaloa* sata taalaria, jotka tuli jakaa nyt isän lasten välillä. Talollinen Mickel Grelsson Uskelan Tattulan kartanosta kertoi puolestaan keväällä 1687 toimittaneensa sukulaiselleen, jo edesmenneelle Henrik Kläckarelle, lehmän ja hakeneensa siitä maksua *kaksi tai kolme vuotta aiemmin, kun kaupungin yli oli kulkenut tulipalo*.

Tulipalo Egbert van der Poelin (1621–1664) maalauksessa.

Tonttien omistuksesta riideltiin ja solmittuja kauppoja peruttiin vetoamalla siihen, että joku osapuolista oli sijoittanut rahansa tonttiin ja rakennuttanut sen uudelleen tulipalon jälkeen. Porvari Matts Sperman vaati helmikuussa 1694 veljentyttärelleen Karin Henriksdotterille tämän vanhempien taloa Hampunkehräjäkadun varrella, sillä tonttia hallinnut Karinin isäpuoli ei ollut rakentanut sille mitään, vaan Karinin isä ja vanhin veli olivat rakentaneet tontin uudelleen suuren tulipalon jälkeen. Porvari Claes Syringin leski Lisbeta Jöransdotter taas kertoi helmikuussa 1698 antaneensa kaiken miehensä omaisuuden tämän velkojille. Kaupunkitalonsa hän oli rakennuttanut tulipalon jälkeen omilla perintörahoillaan. Siksi hän ei enää halunnut luovuttaa omaa omaisuuttaan velkojille. Oikeus katsoi kuitenkin, että velka oli syntynyt avioliiton aikana ja koko perhe oli saanut siitä hyötyä. Perintökaaren

17 luvun mukaan leski määrättiin luovuttamaan koko omaisuutensa velkojille, sillä hän ei voinut todistaa rakennuttaneensa talonsa omilla rahoillaan.

Jakob Mickelsson peri saatavaansa ja vaati konterfeijari eli muotokuvamaalari Joachim Krögeriltä syyskuussa 1688 maksua kolmesta kenkäparista, jotka hän oli antanut tälle maksuna Herran pyhää ehtoollista esittävästä taulusta, jota hän ei ollut muka saanut. Ilmeni kuitenkin, että hän oli saanut taulun jo ennen vuoden 1681 tulipaloa ja myynyt sen sitten langolleen 18 taalarilla.

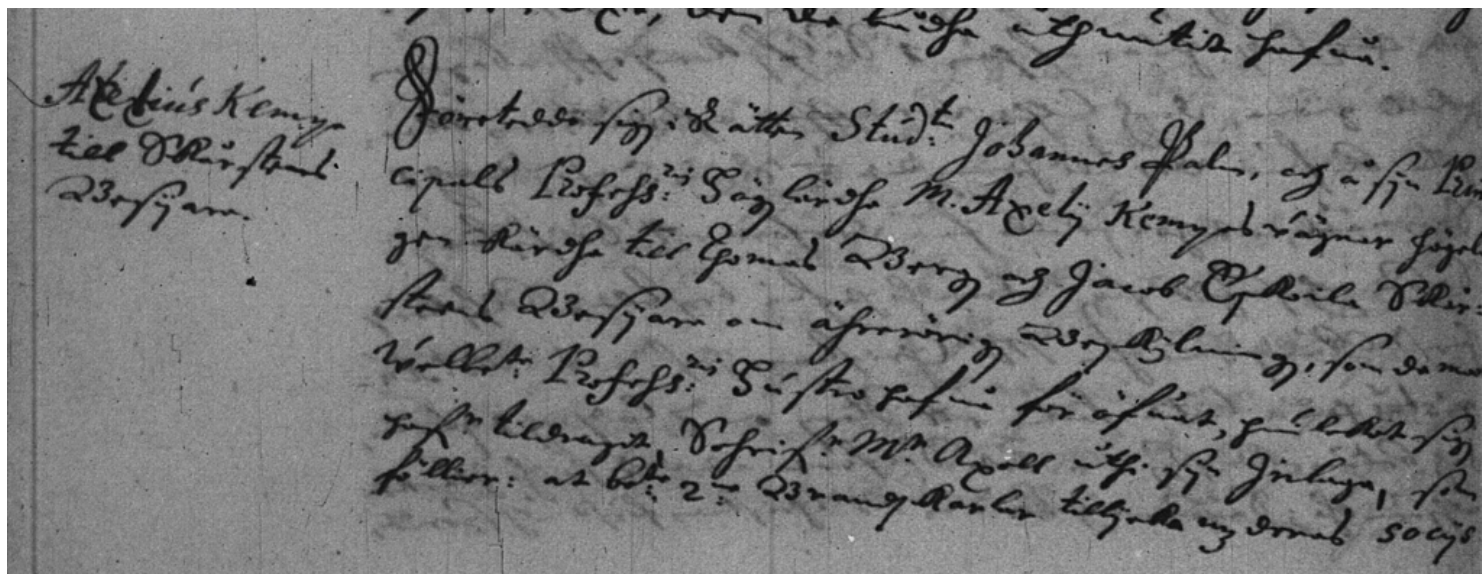

Riikintaalari vuodelta 1628. Matts Sigfridsson talletti 1600-luvulla sata taalaria. Kuva: Kansallismuseo.

Paloherrat ja piipunkaatajat

Jokaiseen kortteliin eli kaupunginosaan valittiin palo- eli nokiherrat, jotka kiersivät kaikki rakennukset ja niiden tulisijat ja savupiiput löytääkseen paloherkkiä rakenteita. Heillä oli varsin laajat oikeudet. Niihin kuului esimerkiksi uunin holvin rikkominen ja savupiipun kaataminen. Esimerkiksi professori Axel Kempe valitti maaliskuussa 1663 savupiippujen tarkastusmiehistä Thomas Bergistä ja Jakob Eskolasta, jotka olivat tulleet hänen taloonsa edellisenä torstaina kello neljältä iltapäivällä ja rikkoneet äskettäin muuratun saunan kiukaan ilmoittamatta asiasta isäntävälle. Kun Kempen vaimo oli tullut pihalle kysymään, mitä miehiä he olivat, olivat he kutsuneet professorin vaimoa Janakkalan naaraksi ja huoraksi ja loukanneet häntä lisäksi muilla pahoilla nimillä. Miesten mukaan vaimo oli kuitenkin ensin kutsunut heitä hävyttömiksi koiriksi ja piikojenkin haukkuneen heitä, mihin he vastasivat haukkumalla näitä takaisin. Akatemian vahtimestari, joka oli ollut käymässä talossa, kertoi, että kun Kempen vaimo

oli tullut pihalle, oli hänen piikansa Brita Eskilsdotter kertonut miesten rikkoneen saunan uunin. Tällöin vaimo oli kysynyt, mitä koiria he oikein olivat? Tähän Berg oli vastannut, että hän piti vaimoa samalla lailla kunniattomana kuin tämä häntä, kunnes vaimo todistaisi sanansa. Toinen piika Anna Henriksdotter tuli kutsuneeksi Jakob Eskolaa kiersosilmäiseksi pukiksi. Eskola sanoi kutsuneensa piikaa tästä syystä sudenhampaaksi ja huoraksi, mutta vaimoa hän kielsi loukanneensa. Todistajien mukaan saunan uuni oli todella ollut rikkonainen ja vaarallinen.

Professori Axel Kempe syytti vuonna 1663 savupiippuja tarkastamaan tulleita miehiä vaimonsa häpäisemisestä. Miehet olivat rikkoneet Kempen saunan kelvottomaksi katsomansa uunin. KA z:182, TKO 13.4.1663, 132–135.

Jo kenraalikuvernööri Per Brahe teetti luettelon Turun kaikista savutuvista, jotka tuli muuttaa uloslämpiviksi tai purkaa. Kaupunkilaisia myös kiellettiin toistuvasti rakentamasta palovaarallisia rakennuksia. Mikäli rakennusta kuitenkin tarvittiin, piti sen mahdollisesti aiheuttamasta vaarasta suorittaa tutkimus. Ruukkumaakarın kisälli Kristian Schultz pyysi 26. kesäkuuta 1724, ettei hänen aloittamaansa kaakeleiden polttouunin rakennusta keskeytettäisi, sillä herra maaherra oli tilannut häneltä uunikaakeleita. Häneltä kysyttiin, minne hän rakentaisi uuninsa. Schultz vastasi pystyttävänsä verstaan edesmenneen Lorentz Possen tontille. Raati määräsi paikalla suoritettavaksi katselmuksen naapureiden, erityisesti asessori Wallvijkın läsnäollessa, uunin aiheuttaman tulipalovaaran vuoksi.

Turkulaisten talojen pihat koostuivat usein isäntäväen asunnosta ja vuokrattavista asuintiloista. Vuokrattavia tupia saattoi pihassa olla useita. Myös vuokralaisilla oli vastuu huolehtia tulipalovaaran välttämisestä. Axel Skräddaren vaimo Margareta Joachimsdotter Giödh kielsi maaliskuussa 1660 heillä vuokralla asuneen musikannti Jakob Weinin vaimoa lämmittämästä niin kovin heidän asumansa tuvan rikkonaista kakluunia. Weinin vaimo oli sanonut tähän, ettei hän paljon surisi, vaikka koko talo palaisi, sillä hän saisi kyllä pienen lippaansa nopeasti turvaan. Weinin mukaan tällaiset puheet olivat valhetta ja silkkaa ilkeyttä.

Rakennuksissa voitiin käyttää erilaisia suojakeinoja tulipaloa vastaan. Esimerkiksi kauppias Thomas Trällin talossa oli vuonna 1636 suoritettun perunkirjoituksen mukaan ikkunoiden edessä rautaluukut sekä pienemmässä että suuremmassa kivituvassa. Vintin ovi oli lisäksi päällystetty rautapellillä tulipalovaaran vuoksi. Joissakin taloissa vintin lattia oli vieläpä päällystetty tiilillä. Näin mahdollinen katolla ollut tuli olisi saatu rajattua pois asuintiloista.

Rautainen ikkunaluukku Akaan kirkon keskiaikaisessa sakaristossa. Kuva: Marja-Terttu Knapas, Museovirasto rakennushistorian kuvakokoelma.

Kaupunki rummutti säännöllisesti kaupunkilaisille tulipaloa ehkäisevistä toimenpiteistä. Savupiiput tuli nuohota kunnolla säännöllisesti. Porttien pielissä ja rakennusten katoilla oli pidettävä täysią vesitynnyreitā alkusammutusta varten. Muu palokalusto eli āmpārit ja husot, joissa oli varren pāssā kasteltavia kankaanpaloja tai kōysiā, oli pidettävä kunnossa. Satulaseppā Berendt Haas sai kesākuussa 1666 kolmen markan sakan, sillā hānen luonaan oli āskettāin ollut tuli irti, mutta sitā ei ollut sammutettu āmpārein, huudoin ja kelloja klāppāmāllā. Tulta kiellettiin lainaamasta naapurista, sillā kekāleiden pelāttiin putoavan noutomatalla ja aiheuttavan paloja.

Kāmneri Hans Hōrling vaati huhtikuussa 1691 turkkuri Matts Rauckille rangaistusta

huolimattomuudesta, sillä tämän luona oli syttynyt tulipalo kaksi tai kolme päivää ennen pääsiäistä. Rauck kertoi, että Erik Koponen oli nuohonnut hänen piippunsa edellisenä syksynä, mutta tehnyt sen niin huonosti, että noki oli syttynyt palamaan. Tuli levisi kattolautoihin, mutta hän sai sen sammumaan itse ilman kuiden apua, eikä se ennättänyt aiheuttaa vahinkoa. Hänelle annettiin kolmen hopeamarkan sakko huolimattomasta tulen käsittelystä.

Kaupunginvartio kulki öiseen aikaan ja vartioi myös tulipalon varalta. Sille oli varattu kaupungin palokalusto, jollainen löytyi myös tuomiokirkolta. Jokaiseen kortteliin valittiin vuosittain palo- eli nokiherrat. Heidän tehtävänään oli tarkastaa kaikki mahdollisesti vaaralliset tulipesät ja savupiiput. Kaikkien raadin palovartioon määrättyjen miesten tuli vastata toimistaan rangaistuksen uhalla, sillä tulipalovaara oli aina läsnä, ja heidän laiminlyöntinsä saattoivat johtaa katastrofiin.

Tulipalon sammutusta vesisankojen avulla Englannissa vuonna 1612. Kuva: Wikimedia Commons.

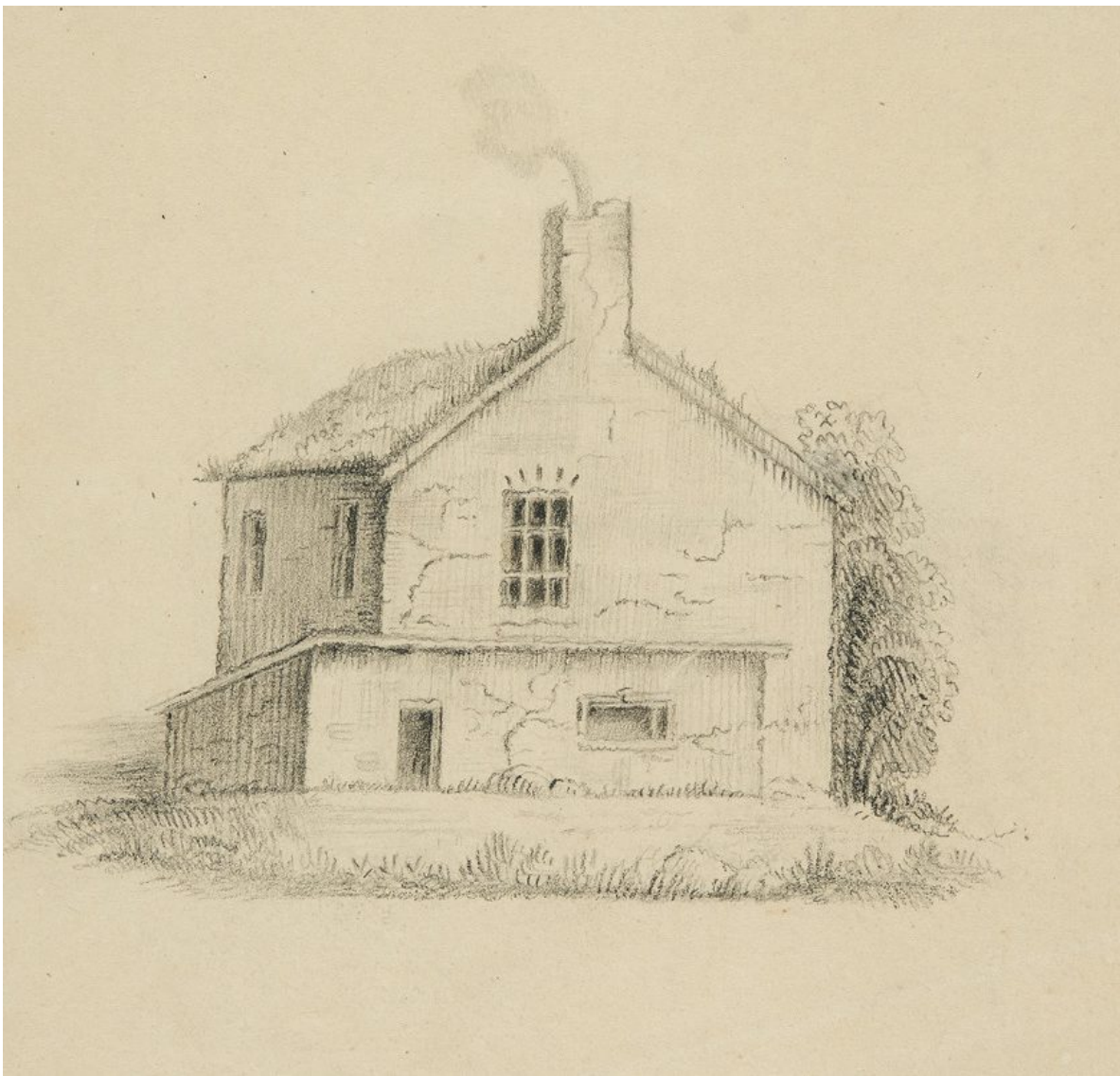
Kämneri Michael Gebhardt valitti toukokuussa 1684, ettei ruotumestarina toiminut porvari Jöran Thomasson Koppar ollut antanut palopurjetta, kun suutarimestari Jöran Langhans ja hänen jälkeensä kaupunginpalvelija Johan Andersson olivat käyneet hakemassa sitä 23.5.1684 raivonnan tulipalon aikana. Koppar vastasi, ettei hän ollut tuolloin kotona, vaan polttamassa pikeä Tiiliruukilla. Hän kertoi vanhan palopurjeen palaneen edellisessä pienellä puolella sattuneessa tulipalossa ja kokevansa

vaikeaksi antaa uutta purjetta käyttöön ilman maksua. Hän esitti 7.5.1676 laaditun paloruotunsa luettelon, josta jotkin jäsenet olivat jo kuolleet. Hän ei ollut kuitenkaan valittanut asiasta ja saattanut sitä raadin tietoon, kuten hänen olisi ollut tehtävä ruodun täydentämiseksi.

Asiassa kuultiin vielä kaupunginpalvelija Johan Anderssonia, joka kertoi menneensä noutamaan viisi päivää aiemmin sattuneen tulipalon aikana palopurjetta ruotumestari Jöran Kopparin luota. Tämä ei ollut itse kotona, mutta hänen luonaan istuivat aterialla Daniel Pohjalainen, Henrik Valli ja Abraham Härkka. Abraham oli lähtenyt heti pelastustöihin, mutta ei ollut ottanut purjetta mukaansa. Tuomiossaan kämneri totesi, että vaikka Jöran Koppar ei ollut kotona, olisi hänen tullut noutaa palopurje kuultuaan hätäkellojen soiton. Jöran tuomittiin laiminlyönnistään Kuninkaan Kaaren 20 ja Rakentamisen Kaaren 22 lukujen perusteella 40 hopeamarkan sakkoon.

Tarkastajilla oli tarvittaessa oikeus rikkoa uuninpesä tai kaataa savupiippu. Kämneri valitti huhtikuussa 1644 kirvesmies Anders Lukassonin koonneen pirttinsä uunin neljä kertaa uudelleen, vaikka palotarkastajat olivat joka kerta särkeneet sen, sillä se oli vain kiviraunio, joka aiheutti tulipalovaaran. Andersin vaimo oli lisäksi puhunut epäkunnioittavasti raadista sanoen, että kun mestarismies oli nyt kuollut, niin kaupungin etumiehet voisivat asettua hänen sijaansa kaatamaan ihmisten uuneja. Samalla hän oli tönäissyt kaksi kertaa kylkeen katselmusmies Jakob Pulkkaa.

Mickel Krossen vaimo oli kutsunut lokakuussa 1693 paloherra Sigfrid Blokkaa kelmiksi ja kysynyt, miksi tämä särki hänen uuninsa. Tämä oli kuitenkin tapahtunut tarkastettaessa kaupunkilaisten uuneja ja piippuja tulipalovaaran välttämiseksi. Vaimon uunin holvikivet olivat niin haurastuneet, että kun tarkastajat työnsivät niitä kädellään, olivat ne romahtaneet. Siksi he hajottivat määräysten mukaan koko uunin vaarallisena. Tästä vaimolle määrättiin kuuden markan sakko, mutta hänet armahdettiin köyhyyden vuoksi. Häntä varoitettiin kuitenkin pitämään uuninsa jatkossa kunnossa.

Ernst Wendelinin 1800-luvulla tekemä piirros kivirakennuksesta savupiippuineen.
 Kuva: Museovirasto, historian kuvakokoelma.

Syällisiä etsimässä

Tulen tuhoille oli aina löydettävä syy. Aito vahinko ja huolimattomuudella tai tahallaan aiheutettu tulipalo oli erotettava toisistaan, jotta olisi voitu julistaa oikea tuomio. Tuomio vaihteli kolmen markan pikkusakosta kuolemaan. Julkisina syyttäjinä oikeudessa toimivat yleensä kämneri tai kaupunginviskaali. Esimerkiksi laivuri Cornelius Johansson valitti raastuvassa 25. kesäkuuta 1663, että suolakomppanian Portugalista suolalastissa saapunut laiva Hoppet oli tuhoutunut Turussa ankkurissa joitakin päiviä aiemmin onnettomassa tulipalossa. Hän pyysi laivaväelleen apua kristillisiltä ihmisiltä. Hänen käskettiin kuitenkin ensin selvittää raadille, miten tulipalo oli saanut alkunsa. Kippari tarjosi viikkoa myöhemmin suolaansa turkulaisille 10½ taalarin tynnyrihintaan, mutta porvaristo ilmoitti, että se ostaisi suolan mielellään, mikäli hinta olisi sama kymmenen taalaria kuin Tukholmassa.

Edesmenneen Erik Pönken piika Anna Grelsdotter oli tammikuisena sunnuntaiamuna vuonna 1641 aiheuttanut huolimattomuudellaan tulipalon emäntänsä talossa. Tuli oli saatu sammutettua, ennen kuin se levisi, ja vahingot jäivät siksi vähäisiksi. Annaa olisi silti tullut rangaista lain mukaan. Koska hänen emäntänsä halusi vapauttaa hänet vastuusta ja otti syyn itselleen, annettiin Annalle vain kuuden markan sakko Rakennuskaaren 22 luvun perusteella ja häntä kehoitettiin jatkossa suurempaan huolellisuuteen.

Kaupunginvouti Sigfrid Johansson syytti lokakuussa 1641 porvari Markus Komosta siitä, että tämän talossa oli syttynyt tulipalo lämmitettäessä uunia, jonka kaupungin palotarkastajat olivat määränneet lämmityskieltoon. Palosta ei ollut aiheutunut kenellekään muulle kuin Markukselle vahinkoa, sillä vain tämä hänen pirttinsä oli palanut. Komosta olisi tullut rangaista lain mukaan tottelemattomuudesta, mutta hänet armahdettiin ensikertalaisena. Sen sijaan hänelle määrättiin sakko siitä, että hänellä ei ollut paikalla vedellä täytettyä ämpäriä tulen sammuttamiseksi, kuten joka talossa tuli olla. Lisäksi kelloa oli jätetty soittamatta tulipalon merkiksi.

Turun paloa ja sen sammutustöitä kuvaava piirros (C. W. Wiberg, 1800-luvun alkupuoli). Kuva: Turun museokeskus.

Kämneri Matts Grelsson Turska valitti lokakuussa 1662, että tuli oli päässyt huolimattomuudesta irti edellisenä yönä kello kolme Henrik Eskolan lesken Agneta Johansdotterin luona. Leski kertoi, että saunassa oli kuivattu edellisenä iltana tulliesimies Jakob Andersson Gyllenstaken lihoja, jotka oli korjattu pois kello neljältä iltapäivällä. Lesken mukaan tupaa oli lämmitetty aivan liian paljon niin, että lihat olivat putoilleet vartaasta. Leski oli huomauttanut tästä rengille. Kun Gyllenstaken väki oli lähtenyt, oli leski heittänyt vettä kiukaalle ja tehnyt niin uudelleen ilta kymmeneltä. Tuli oli silti päässyt uunissa olleesta raosta saunan seinään.

Saunan viereinen aitta oli syttynyt ja leskeltä oli tuhoutunut siellä olleet kaksi tynnyriä suolaa ja muuta omaisuutta. Samalla olivat tuhoutuneet aitassa olleet Samuel Wittingin ruokatavarat: jauhot, maltaat, suolasilakat ja siiat. Gyllenstaken renki Jöran Nilsson ja imettäjä Brita Eriksdotter kielsivät lämmittäneensä saunaa liikaa. He epäilivät palon syyttäjäksi Wittingiä, sillä palo oli alkanut yöllä kolmelta ja Witting oli tullut kotiin vasta yöllä yhdeltä. He epäilivät jonkun menneen aittaan tulen kanssa, mutta leski kielsi tämän, sillä aitta oli lukossa ja avain oli hänellä. Vaikka tulipaloa oli

sammutettu kirvein ja ämpärein, ja siitä oli varotettu huudoin ja kellojen soitolla, tuomittiin leski kuuden markan sakkoon.

Kämneri Tyris Eriksson määrättiin toukokuussa 1664 tutkimaan kahden luotetun miehen kanssa oliko tuli päässyt irti torstai-iltana kuuden aikaan Anders von Mindenin savupiipusta. Tukinnassa todettiin, että von Mindenin naapurin Eskil Simonssonin tuvan kattopaanut olivat olleet tulella ja tuli oli levinnyt sieltä Andersin tuvan kattoon. Eskil väitti tulen levinneen Andersin välikatosta, mutta Andersin talon tutkineet miehet ilmoittivat, ettei hänen talossaan ollut pidetty sinä päivänä tulta. Koska tulta vastaan oli käyty ämpärein, kellon kläppäämisin ja huudoin, sai Eskil tulipalon aiheuttajana kuuden hopeamarkan sakon.

Todennäköisesti tulipalossa sulaneita ikkunan lyijykiskoja Turun tuomiokirkon kaivaukselta. Kuva: Turun museokeskus.

Kämneri Bertil Letzle kysyi elokuussa 1667 virkansa puolesta Matts Turskalta, miten tuli oli päässyt irti puolenyön ja kello yhden välillä edellisen perjantain ja lauantain välisenä yönä. Turska vastasi, ettei tiennyt asiasta mitään. Hän epäili, että joku oli ampunut saunan katolle päin, sillä tuli oli havaittu ensiksi saunan ulkokatolla. Turskan vaimo Gertrud Mattsdotter kertoi kuitenkin panneensa saunassa kotikaljaa ja uunissa olleen tulen puolenyön aikaan. Hän oli mennyt piika Valborg Josefsdotterin kanssa keittiöön, jossa hänellä oli ollut tuli hellassa päivällä, mutta ei ollut kuljettanut tulta pihassa. Hänen mukaansa kipinä saattoi lentää päivällä piipusta, joka oli muurattu vuosi aiemmin, ja jäädä kytemään.

Turskan vaimo sanoi, ettei ollut aiheuttanut paloa, jossa menetti koko omaisuutensa ja melkein henkensäkin, sillä talonväki oli herännyt vasta asessori Olof Samuelssonin rouvan hakatessa heidän

porttiinsa. He olivat yrittäneet pelastaa joitakin tavaroita huomaamatta, että katto oli jo sortumassa heidän päälleen. He säilyttivät henkensä ainoastaan pakenemalla kellariin. Piika Valborgkaan ei tiennyt palon syytä, mutta kertoi olleensa emäntänsä kanssa yöllä kello 12 keittiössä, josta hän oli paennut tulta emännän jäädessä lukitsemaan ovia. Varaviskaali Samuel Olofssonin mukaan tuli oli riistäytynyt irti varomattomuuden takia, sillä Turskan talossa oli ollut tulipalo myös vuotta aiemmin. Tuolloin Turska oli vapautettu syytteestä.

Kaupunginluutnantti Erik Bockilta kysyttiin, miksi kaupunginvartio ei ollut heti hakannut porttiin varoittaakseen ihmisiä, ja miksi palokalustoa ei ollut heti toimitettu paikalle. Bock sanoi olleensa huonovointinen, mutta hankkineensa tilalleen kaupunginpalvelija Mickel Jakobssonin, joka oli ollut koko vartion kanssa torilla. Sieltä he eivät olleet voineet nähdä mitään hälyttävää korkeiden kivimuurien vuoksi. Yöllä oli lisäksi vallinnut sankka sumu. Vasta kun Turskan poika oli juossut kertomaan asiasta, oli torninvartija kiivennyt soittamaan raatihuoneen kellolla hälytyksen. Vartio oli juossut sen jälkeen palopaikalle, mutta hajaantunut ensin hakemaan kirveitä, sahoja ja ämpäreitä, sillä tulta vastaan ei voitu käydä paljain käsin.

Matts Grelsson Turska yritti käyttää tulipaloa syynä olla maksamatta piikojensa palkkaa. Hän kertoi lokakuussa 1667 piikojensa Valborg Josefsdotterin ja Annika Markusdotterin keränneen pikkuesineitä tuhkasta tulipalon jälkeen ja halusi siksi pidättää heidän palkkansa. Piiat kielsivät tämän, eikä Turska voinut todistaa väitettä. Turska halusi myös korvauksen siitä, että piiat olivat turmelleet hänen kymmenen taalaria maksaneen padanjalkansa, sillä sen korjaamiseen oli mennyt jonkin verran rahaa. Oikeus kuitenkin määräsi Turskan maksamaan vielä samana päivänä Valborgille seitsemän ja Annikalle kahdeksan taalaria.

Nahkainen paloämpäri 1700-luvulta. Kuva: Kansallismuseo, Suomen merimuseon esinekokoelma.

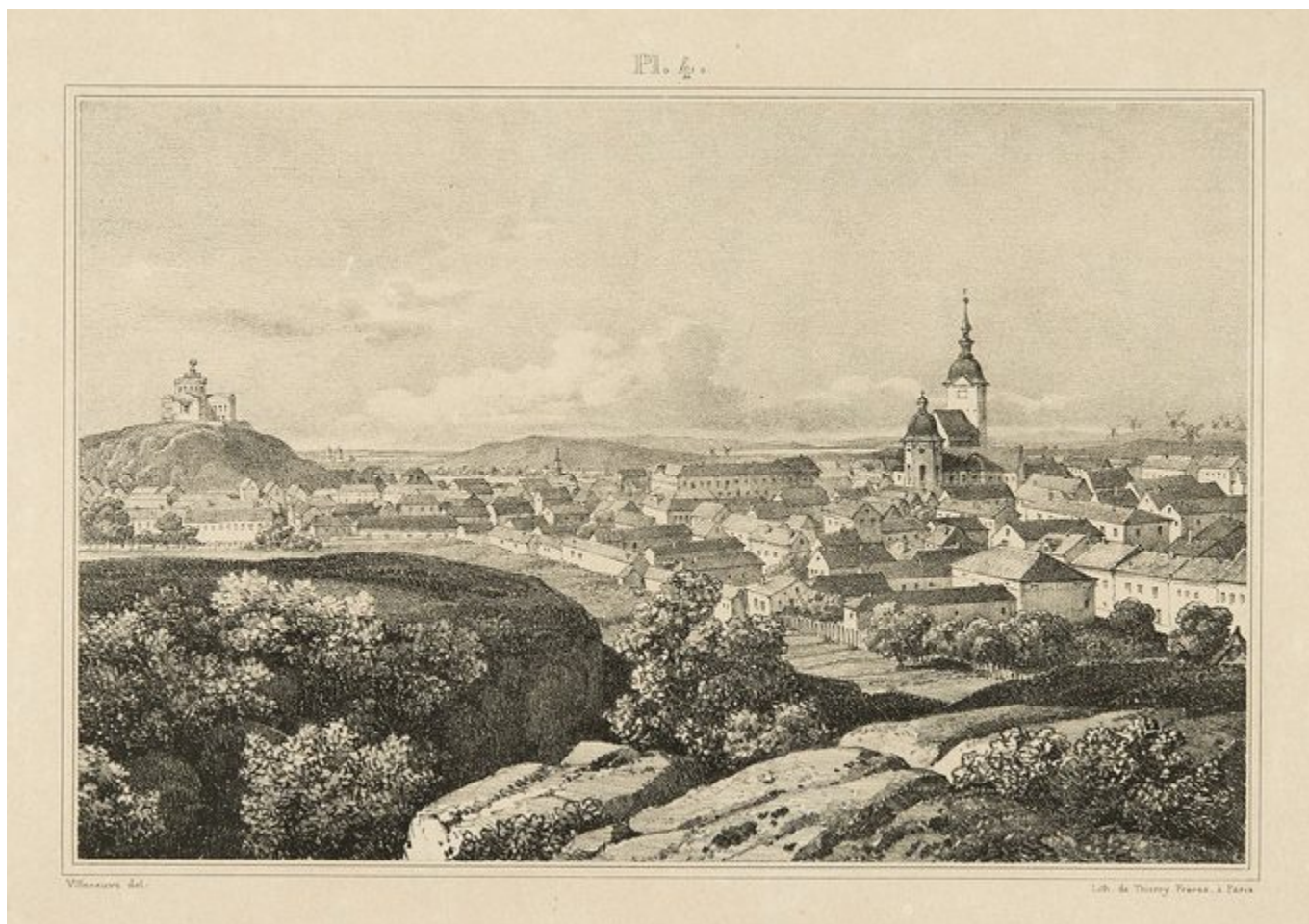
Kirvesmies Josef Svenssonin talossa syttyi sunnuntain vastaisena yönä 1.–2. lokakuuta 1681 tulipalo, joka poltti saunan, navetan ja lehmän. Tuli näytti ensin leviävän muuallekin, mutta se saatiin sammumaan ”Jumalan ja ahkerien ihmisten avulla”. Koska Josefin todettiin aiheuttaneen palon huolimattomuuttaan, annettiin hänelle kuuden hopeamarkan sakko.

Kämneri Michael Gebhardt vaati Thomas Johanssonia rangaistavaksi siitä, että tuli oli päässyt irti 18.1.1684. Thomas vastasi, ettei tulipalo ollut syttynyt hänen syystään ja valitti suurta kurjuuttaan, johon oli joutunut palon vuoksi. Thomas kertoi, että hänen väkensä oli kantanut päivää ennen paloa hiilloksen padassa siihen rakennukseen, jossa hänen oluttaan pantiin, ja josta hän katsoi palon saaneen alkunsa. Kun Tuomas vakuutti, ettei tuli ollut päässyt irti vahtimummon tai huolimattomuuden vuoksi, sai hän kuuden markan sakon.

Porvari Jakob Halisen vaimo Brita Jöransdotter syytti Jöran Hujaren vaimoa Karin Mattsdotteria tulipalosta, joka syttyi 23.5.1684 Ryssänmäellä. Hujaren vaimo puolestaan halusi vierittää synn Halisen vaimon päälle. Todistaja oli nähnyt tulen palavan ensin Halisen korkean rakennuksen katolla tontin yllä. Halisen todistaja pellavakankuri Johan Andersson kertoi, että oli mennyt kadulle heti kuultuaan kellojen

soiton. Jöran Kalkkila oli osoittanut hänelle Halisen taloa, jossa tuli oli ollut irti. Johan juoksi talolle ja huomasi aitan katon olevan tulessa. Halisen vaimo oli huutanut hänelle, että menisi oluenpanohuoneeseen pelastamaan tavaroita. Hän oli ottanut sieltä täkin ja vällyn, eikä rakennuksessa ollut tuolloin tulta, savua tai oluenpanoa.

Puuseppä Henrik Mattsson Leino kertoi, että tuli oli ollut ensin irti Halisen aitan katolla. Aitta sijaitsi Hujaren aitan vieressä Henrik Varsan taloa vasten. Porvari Hans Bertilsson Wägar kertoi puolestaan olleensa kujalla Halisen talon takana ja hänestä Hujaren aitta oli pahemmin palanut kuin Halisen. Zachris Henriksson Patur oli kiirehtinyt palopaikalle hätäsoiton kuultuaan ja kiivennyt Halisen aitan katolle. Tuolloin Hujaren aitta oli ollut tulessa ja tuli oli levinnyt siitä Halisen aittaan. Halisen renki Mickel Eriksson kertoi tulen syttyneen Hujaren aitassa ja levinneen siitä Halisen aitan kattoon. Kun kukaan todistajista ei osannut kertoa miten ja missä tuli syttyi, kutsuttiin palaneiden talojen omaa väkeä todistamaan. Porvari Grels Simonsson Klemelä, jonka talo paloi, kertoi palon alkaneen Halisen oluenpanohuoneen savupiipun juuresta ja levinneen siitä Halisen aittaan. Halisen vaimo kiisti tämän. Porvari Zacharias Andersson Skaffare sanoi olleensa Erik Silvon talossa nähdessään tulen Halisen aitan katolla. Hujaren aitalla hän ei ollut tulta nähnyt, eikä tiennyt, mistä tuli oli saanut alkunsa. Simon Thomasson Hali kertoi nähneensä Silvon talon pihalta tulen olleen ensin irti Halisen oluenpanohuoneen katolla. Oikeus arveli, että tuli oli saanut alkunsa jonkun naapuruston savupiipusta lentäneestä kipinästä.

Turku ennen vuoden 1827 suurpaloa. Kuva: Carl von Kugelgen (Museovirasto, historian kuvakokoelma).

Heinäkuussa 1687 kaupunginviskaali Didrich Tegelman halusi tietää, miten tuli oli päässyt irti edellisenä lauantaina kauppias Henrik Tolpon talossa. Tolpo kertoi antaneensa nuohota piippunsa jo

kaksi kertaa tänä vuonna, toisen kerran rengillään ja toisen porvari Matts Soltilla. Kun kumpikaan näistä ei ollut kaupungissa, jätettiin asia tällä kertaa. Tutkintaa jatkettiin marraskuussa ja todettiin, että Tolpon savupiiput oli nuohottu. Palon alkaessa paikalla oli ollut lain mukaisesti ämpäreitä ja kirveitä. Lisäksi oli huudettu tulen olevan irti ja soitettu palokellolla. Lain mukaan Tolpo sai siitä huolimatta kuuden markan sakon tulipalon aiheuttamisesta.

Kaupunginviskaali Didrich Tegelman kantoi maaliskuussa 1688 virkansa puolesta kauppias Nils Stensson Kockia vastaan siitä, että hänen karjasuojassaan oli syttynyt tulipalo edellisenä sunnuntaina kirkonmenojen aikaan. Viskaali vaati Kockille rangaistusta huolimattomasta tulen käsittelystä. Kauppias itse ei ollut paikalla oikeudessa, mutta hänen renkinsä Thomas kertoi, että piika Valborg oli mennyt aamulla navettaan lypsämään ja asettanut kynttilän lattialle, jossa se oli kaatunut. Väki oli kuitenkin saanut tulen heti sammumaan, eikä se ollut aiheuttanut sen suurempaa vahinkoa. Tulen tuhoja tarkastamaan lähetetyt viskaali ja kämneri palasivat oikeuteen ja sanoivat, ettei muita vahingon jälkiä näkynyt, kuin vähän palaneita olkia. Juttu kuivui siihen.

Tuli saattoi päästä irti esimerkiksi varomattomasta kynttilän käsittelystä. Punasavinen kynttilänjalka 1600-luvulta. Kuva: Turun museokeskus.

Kämneri Hans Hörling halusi syyskuussa 1689 porvari Märten Kurjen vaimon Dorothea Bertilsdotterin kuultavaksi tulipalosta, joka oli syttynyt hänen luonaan lauantaina 21. syyskuuta kello kolmen ja neljän välillä aamulla. Vaimo kertoi miehensä olleen tuolloin Korppoossa ja hänen lämmittäneen saunan kello kolmelta sairaan kehonsa olon helpottamiseksi. Lisäksi yksi hänen lapsistaan oli ollut sairaana ja tarvinnut saunaa. Sitä hän ei tiennyt, miten kekäle oli lentänyt saunan kynnyksen alle. Hän kertoi, että tulta päin käytiin ämpäreillä, kellojen soitolla ja huudoilla. Lisäksi hän valitti sitä, että menetti saunansa, tupansa, eteisensä ja liiterinsä katon sekä vähäisen omaisuutensa.

Sen, mikä saatiin pelastetuksi, menetti Dorothea tulipaloa kärkkyneille varkaille. Hän vakuutti syyttömyyttään palon aiheuttamiseen ja rukoili armahdusta ja anteeksiantoa. Lain mukaan kunkin tuli

pitää huolta töistään ja erityisesti tulesta. Jumalan kiitos tulipalon aikaan oli vallinnut tuuleton keli ja se oli saatu rajoitettua vaimon omiin rakennuksiin hyvien ihmisten ponnistelujen avulla. Vaimoa sakotettiin Rakentamisen Kaaren 22. luvun mukaan kuudella hopeamarkalla tulen varomattomasta käsittelystä.

Toisinaan syyllinen löytyi helposti tämän tunnustaessa huolimattomuutensa. Kaupunginviskaali Didrich Tegelman ilmoitti heinäkuussa 1690, että kannusseppä Jonas Höökin luona oli ollut tulipalo 8. heinäkuuta. Seppä Höök sanoi, ettei hän tiennyt, miten tuli oli päässyt irti hänen pajassaan, sillä siellä oli ollut viimeksi hänen kisällinsä Simon Eskilsson. Hän oli mennyt ulos ja huomannut savun. Avattuaan pajan oven hän oli saanut tulen sammumaan ilman, että mitään vahinkoa oli tapahtunut. Seppä sai kolmen hopeamarkan sakon huolimattomuudesta Rakentamisen Kaaren 22. luvun mukaan.

Sepän paja 1800-luvulta. Kuva: Museovirasto, kansatieteen kuvakokoelma.

Edelleen joulukuussa 1690 Tegelman kertoi, että räätäli Henrik Mårtenssonin luona oli edellisenä päivänä päässyt tuli irti, ja vaati tälle rangaistusta. Räätälin vaimo Margareta Jöransdotter kertoi menneensä aamulla päreen kanssa saunan vintille katsomaan lankojaan. Päreestä putosi palava osa, joka sytytti palon, josta ei kuitenkaan aiheutunut vahinkoa. Tästä tuomittiin Margaretan miehen maksettavaksi kolmen hopeamarkan huolimattomuussakko, sillä mies toimi vaimonsa edusmiehenä kotitaloutta koskeissa asioissa.

Tammikuussa 1693 Tegelman kertoi, että sotatuomari Petter Stälpen talossa oli syttynyt tulipalo. Kapteeni Gustaf Johan Dunderfältin rengit Jakob Henriksson ja Josef Karlsson kutsuttiin kuultavaksi. He kertoivat menneensä herrojensa kanssa noin kello kymmenen Stälpen taloon ja odottaneensa heitä ensin eteisessä. Kapteenin rengit olivat kysyneet Stälpen talon rengiltä Henrik Mickelssonilta, olisivatko he

voineet odottaa jossakin lämpimämmässä tilassa. Henrik oli vastannut talon olevan täynnä väkeä, mutta oli osoittanut kamarin, joka ei ollut erityisen lämmin. Hän oli neuvonut rengit liiteriin ja käskenyt heitä ottamaan itse polttopuita, sillä hänellä itsellään ei ollut aikaa niiden noutamiseen. Vieraat rengit olivat ottaneet puita ja piika Maria Bertilsdotter oli tuonut heille tulen. Lämmiteltyään puoli tuntia Jakob oli mennyt ulos kuulostelevaan, milloin kapteeni ja muut miehet olisivat lähdössä. Miesten tullessa ulos oli Jakob juossut takaisin kamariin hakemaan miekkaa ja hansikkaita. Renkien lähtiessä jäi tuli palamaan. Heiltä kysyttiin, miksi he eivät pyytäneet talonväkeä vartioimaan tulta. Rengit vastasivat talonväen tienneen hyvin, että uunissa oli tuli. Oikeus kuitenkin tuomitsi rengit maksamaan yhdessä kuusi hopeamarkkaa sakkoja.

Aboa Vetus -museossa on nähtävillä Turun keskiaikaisia katuja ja kellareita. Kuva: Veli Pekka Toropainen.

Tulipaloissa tuhoutui myös irtainta omaisuutta, jonka korvausvaatimuksia käsiteltiin oikeudessa. Kaarinan Haritun nimismies Olof Eriksson oli pantannut hopealusikan yhdeksän tai kymmenen vuotta aiemmin edesmenneelle suutari Matts Skomakarelle, joka oli puolestaan pantannut lusikan Markus

Rakkilalle. Molemmat olivat menettäneet koko omaisuutensa vuoden 1656 tulipalossa. Koska lusikan katoaminen ei ollut heidän syynsä, vapautettiin heidät korvausvaatimuksesta. Samoin vaimo Margareta Thomasdotter Maski vaati heinäkuussa 1662 Johan Eriksson Tolpolta hopealusikkaansa, jonka oli pantannut tälle ennen paloa. Tolpo ilmoitti, että lusikka oli kadonnut hänen omien hopeidensa ja 20 riikintaalarin kanssa hänen puodistaan tulipalon aikana. Oikeus vapautti Tolpon vaateesta tämän vuoksi.

Vaimo Gertrud Henriksdotter Jurva oli lainannut keväällä 1679 Erik Hollon vaimolle 30 taalaria ja saanut lainan pantiksi kattilan. Kattila oli palanut vuonna 1681 suurimman osan kaupunkia tuhonneessa tulipalossa, ja Gertrud vaati nyt rahojaan takaisin. Oikeus kuitenkin hylkäsi vaateen. Vaimo Gertrud Thomasdotter oli tallettanut joitakin tavaroita porvari Jakob Köppilän luo, mutta ne olivat tuhoutuneet vuonna 1678 kaupungin yli pyyhkäisessä tulipalossa. Jakob sopi korvaavansa tavaroista seitsemän taalaria.

Tyrvään Roismalan talollinen Johan Mattsson sanoi ostaneensa vuoden 1680 syksyllä kaksi tynnyriä suolaa, joista toisen hän oli vienyt heti mukanaan ja jättänyt toisen säilytettäväksi nyt jo edesmenneen porvari Simon Lemblinan luo. Hän aikoi hakea sen seuraavana vuonna. Hän ei saanut tynnyriään, sillä Lemblinan leski Karin Gerdtsdotter kertoi sen tuhoutuneen toukokuussa 1681 tulipalossa yhdessä hänen oman omaisuutensa kanssa. Leskeltä itseltään oli tuhoutunut 20 tynnyrillistä suolaa. Johanin vaatimus hylättiin, sillä suola oli tuhoutunut tulipalossa, johon leski ei ollut syypää.

Vaikka syylliseksi todettu olisi vedonnut siihen, ettei tuli olisi voinut aiheuttaa muille vahinkoa, tuomittiin hänet silti rangaistukseen, sillä niin hirveä oli punainen kukko. Tuli oli ollut irti helmikuussa 1697 Aninkaisten tullikirjurin Johan Spenserin luona. Kaupunginviskaali Tegelman vaati kirjurille rangaistusta huolimattomasta tulen käsittelystä. Tuli oli karannut piian lämmittäessä saunaa ja puiden ollessa hiilloksella. Kelloja ei ollut soitettu eikä paloa huudettu, sillä kirjuri oli saanut palon sammumaan oman väkensä voimin. Siksi hän pyysi saada jäädä rangaistuksetta. Kirjuri selitti vielä, että hänen talonsa sijaitsi kaupungin ulkopuolella tulliportin takana, missä ei ollut kenenkään muun taloja. Hänelle annettiin kuitenkin kolmen hopeamarkan sakko Rakennuksen Kaaren 22 luvun perusteella.

Hopealusikoita 1600-luvun alusta. Kuva: Suomen kansallismuseo, historialliset kokoelmat.

Tullelle menetetty omaisuus

Suurpalot tuhosivat valtavasti omaisuutta Turussa. Palojen uhriksi päätyneet joutuivatkin järjestelemään elämänsä uudelleen. Parhaassa asemassa olivat ne, joilla oli kaupungin ulkopuolella saatavia tai omaisuutta. Apua haettiin mahdollisuuksien mukaan myös sukulaisilta ja naapureilta. Tammikuussa 1660 Henrik Ruuth kertoi kämnerinoikeudessa lainanneensa langolleen Matts Maskille heidän Danzigissa (Gdansk) oleskelevan naimattoman kälynsä aitan, johon Maski oli voinut viedä kaupungin tulipalosta pelastamaansa omaisuutta. Ruuth oli antanut Maskille myös tynnyrin jauhoja ja 15 taalaria lainaksi.

Monen perheen omaisuus ja perintö haihtuivat paloissa savuna taivaalle. Hovioikeuden asessori Giurdo Wickelgrenin leski Ingrid Banck kieltäytyi maksamasta vuonna 1685 häneltä vaadittua velkaa, sillä se oli syntynyt asessorin edellisen vaimon aikaan. Lisäksi perheen omaisuus oli tuhoutunut vuoden 1678

tulipalossa niin, että hänen poikapuolensa Hans Wickelgren oli menettänyt siinä äidinperintönsä 600 taalaria.

Toukokuussa 1660 tullimies Klemet Sigfridsson kantoi vaimonsa Kirstin Nilsdotterin puolesta Pával Äijälän leskeä Brita Persdotteria vastaan perintö- ja palkka-asiassa. Laaditun perinnönjaon mukaan Britalta oli jäänyt 30 kuparitaalaria ja ne tuli luovuttaa Klemetin vaimolle. Muu omaisuus ja Britan talo olivat tuhoutuneet tulipalossa. Syyskuussa 1661 professori Martinus Miltopaeuksen isäpuoli Thomas Jakobsson Sikiläinen puolestaan kertoi että professorille perintönä tullut tontti ja kivitalo olivat säilyneet vuoden 1656 palossa, mutta puurakennukset olivat tuhoutuneet. Sikiläinen ilmoitti tuoneensa irtaimiston tulipalon tuhoamaan taloon ja rakentaneensa yhden tuvista uudelleen omilla varoillaan. Professorin äiti Elin Jakobsdotter oli rakentanut muun tontin uudelleen myymällä hopeakannunsa.

Hopeakannu 1600-luvulta. Kuva: Suomen kansallismuseo, historialliset kokoelmat.

Kaupunkipalot tuhosivat myös asiakirjoja, joissa on nykyisin aukkoja niiden jäljiltä. Tilannetta kuvaa kämneri Johan Graan, joka halusi 18. toukokuuta 1711 Turun raastuvanoikeuden tutkivan tulipalon, joka hävitti suuren osan kaupunkia kolmantena helluntaipäivänä eli 16. toukokuuta. Kaupunginnotaari

Salomon Nidelberg pyysi, että asian käsittelyä voitaisiin lykätä seuraavaan maanantaihin, sillä hän oli menettänyt suurimman osan omaisuuttaan palossa, ja loppu oli levinnyt sinne ja tänne niin, ettei hän ollut löytänyt vielä papereitaan.

Erikoisempaakin omaisuutta tuhoutui tulipaloissa. Rouva Ingeborg Tavast kertoi oikeudelle toukokuussa 1686 sopineensa vuonna 1678 Simon Lydemanin kanssa, että tämä valmistaisi rouvan omasta kuparista tämän miehen ruumisarkkuun osia. Lydeman kertoi käyttäneensä kuparin arkun jalkoihin ja koristeisiin, jotka hän oli valmistanut kultaseppä Kasper Kellnerin mallien mukaan. Kupariosat Lydeman sanoi toimittaneensa Kellnerille hopeitavaksi yhdessä kahdeksan hopealuodin kanssa. Kellner ei kuitenkaan voinut osoittaa toteen väitettään siitä, että koristeet olisivat tuhoutuneet tulipalossa, ja hän joutui maksamaan materiaalit Ingeborg Tavastille.

Ruumisarkkuja koristeltiin metalliheloin ja -kahvoin. Kuvassa arkkuja

Turun tuomiokirkossa Kankaisten kuorin alla olevassa hautakammiossa.

Kuva: Ulla Moilanen.

Tavaroita pelastetaan – omiin kätköihin

Jöran Tynilän leski Lisbeta Jakobsdotter kertoi vuonna 1663 menettäneensä eräänä yönä joulun ja uudenvuoden välisenä aikana varkaalle koko omaisuutensa: dukaattinsa, hopea- ja kuparirahansa sekä panttina olleet kultasormukset ja hopealusikat. Varkaat olivat menneet rikkomalla ikkunan hänen kivitupaansa. Varkaaksi hän epäili Thomas Eskilsson Rapapäätä, sillä Johan Erikson Lamber oli sanonut hänelle tietävänsä varkaan. Lamber kertoi Rapapään juopotelleen päivin ja öin. Lamber oli nähnyt Rapapäällä riikintaalareita ja muuta rahaa, jotka olivat mustuneet kuin tulipalossa. Rapapää hirtettiin selvästi varkaudesta kahden varastoverinsa kanssa.

Joskus syyte tavaroiden varastamisesta tulipalosta sai yllättävän kääntein. Klemet Eriksson Stivi valitti heinäkuussa 1664 vaimonsa Gertrud Brusiusdotterin piilottavan häneltä tavaroita. Klemetin mukaan vaimo oli pimittänyt häneltä oluenpanokattilan, pienemmän oluenpanokattilan, kaksi kuparipataa, arkun ja pikkuesineitä, joita ei osannut luetella. Vaimo kertoi kantaneensa esineet tulipalolta turvaan naapurin kellariin.

Varaviskaali Samuel Olofsson valitti elokuussa 1667 Gerdt Skomakaren lesken Brita Mattsdotterin kantaneen lauantai-aamuna tulipaloa turvaan asessori Olof Samuelssonin talosta saksalaisen rukin, rautapadan, hameen, lakanan ja joitakin keriä lankaa. Hän oli vienyt ne omaan taloonsa ja palauttanut vasta tultuaan ilmi. Dominus Nicolaus Anberg kertoi nähneensä Britan Wittfoothin kujan kulmassa kantamassa rukkia ja muita tavaroita, kun suurella kellolla alettiin soittaa tulipaloa. Anberg kertoi myös usean ihmisen kertoneen lesken sanoneen: ”Hyi saatana, minä kun luulin saavani parempia tavaroita!”. Varaviskaali epäili Britalla olevan enemmänkin varastettua tavaraa, mutta ei osannut antaa niistä vielä luetteloa, sillä tavarat olivat edelleen epäjärjestyksessä.

Raamattu vuodelta 1642. Kuva: Sastamalan seudun museo.

Viskaali Laurentius Wigelius halusi elokuussa 1667 ratsumiehen vaimo Anna Erikdotteria kuultavaksi tulipalon aikana kadonneista tavaroista. Anna oli nimittäin myynyt palon jälkeen viskaalin palttinaa neljä kyynärää ja vienyt lisäksi kotiinsa keltaisen lasten mekon. Professori Axel Kempe valitti maaliskuussa 1671, että kun hänen luonaan oli tulipalo 1. maaliskuuta, oli Nils Sirkan poika laivamies Simon notkunut paikalla ja kuljettanut omaan turvaansa joitakin tulelta pelastettuja tavaroita. Niiden joukossa oli suomenkielinen Raamattu, jonka Simon oli sitten yrittänyt myydä eteenpäin. Kun Raamattu ei mennyt kaupan, oli hän sanonut, että hänellä oli muutakin myytävää. Simon myönsi ottaneensa Raamatun, kun se heitettiin pihalta jokirantaan. Hän meni heti vaimo Elin Markusdotterin luo, joi tuopillisen olutta ja äyriillä paloviinaa, ja antoi maksun pantiksi Raamatun ja palasi palopaikalle tietämättä, mitä aikoi oikein tehdä.

Toukokuussa 1684 ylioppilas Henricus Mulinus syytti sotilaan leskeä Margareta Jöransdotteria ja ratsumiehen vaimo Karin Filipdotteria siitä, että nämä Luostarin Fläskilän talon itsellisnaiset olivat varastaneet häneltä. Kun tulipalo oli riehunut 23.5.1684 ja Jöran Hujarin talosta oli pelastettu tavaroita, oli joukossa ollut ylioppilaankin tavaroita. Naiset olivat vieneet lihaa ja läskiä täynnä olleen tynnyrin näistä tavaroista. He olivat kantaneet sen ensin kirkolle ja sitten asessori Daniel Gyllenstolpen tallipihalle, jossa olivat jakaneet saaliin. Naiset kielsivät varkauden, mutta sanoivat olleensa kantamassa vettä ja tavaroita turvaan tulipalossa. Simon Båtsmanin vaimo Margareta Mickelsdotter oli kuitenkin

nähty Karinin kantavan yksin tynnyriä Hämeenkadulla. Kun Margareta Jöransdotter oli tullut hänen avukseen, sanoi Karin tynnyrin kuuluvan itselleen. Myös kolme muuta todistajana ollutta naista kertoivat tynnyrin käsittelystä. Asia lähetettiin raastupaan.

Tynnyri 1600-luvulta. Kuva: Kansallismuseo, Suomen merimuseon esinekokoelma.

Kämneri tutki vuonna 1656 Marttilasta ollutta talollista Klemet Grelssonia, joka oli varastanut tulipalon aikaan pudotetun ankkurin ja kaksi lukkoa. Asian käsittely siirrettiin 31. toukokuuta raastupaan. Klemet väitti ensin saaneensa lukot Joachim Wargentinilta, mutta tämä kiisti asian. Klemet sanoi ottaneensa ankkurin inspehtori Thomas Leijonbergin pihalta ollessaan humalassa. Myös Kärsämäen kylästä ollut renki Matts Jakobsson oli ottanut palanutta rautaa mukaansa. Molemmat miehet joutuivat palauttamaan ottamansa raudan ja maksamaan niiden arvon kolminkertaisesti sakkoina. Vaikka he eivät voineet maksaa sakkojaan eikä kukaan taannut heitä, päästi oikeus heidät 2. kesäkuuta vapaaksi, sillä heidän pelättiin kuolevan vankilassa kuumuuteen ja pahaan lemuun.

Piika Valborg Philipsdotter ruoskittiin häpeäpaalussa 11. marraskuuta 1711 tulipalon aikana kultaseppä

Mickel Biörmanin luona suorittamastaan varkaudesta. Hänen tuli lisäksi suorittaa häpeärangaistus. Biörman oli ottanut Valborgin omaisuuden takavarikkoon ja se palautettiin hänelle rangaistuksen suorittamisen jälkeen, sillä kultaseppä oli saanut oman omaisuutensa takaisin.

Lopuksi

1500- ja 1600-luvut olivat erityisen tuhoisia Turun kehitykselle, sillä niiden aikana sattui ainakin 21 suurempaa tulipaloa. Niiden vaikutuksen kaupungin menestykseen on täytynyt olla merkittävä, vaikka sitä ei suoraan lähteissä mainitakaan. Yhdessä kruunun käymien sotien ja porvareiden laivojen takavarikoimisen sotaväen tarpeisiin kanssa Turku joutui vuosisadan jälkipuoliskolla tilanteeseen, jossa se uhattiin siirtää kokonaan uuteen paikkaan.

Elpymiseen tulipalosta vaikutti se, että ainakin varakkaimmilla kauppiaille ja porvareilla oli saatavia kaupungin ulkopuolella, ja niitä voitiin kotiuttaa uudelleen rakentamisen tarpeisiin. Suurin osa porvaristaloista oli sitä paitsi vaatimattomia, joten niiden uudelleen pystyttäminen ei käynyt edes kalliiksi. Tavallisen porvaristalon arvo vaihteli 50 kuparitaalarista 300 kuparitaalariin. Oma asiansa olivat keskustan kauppiaiden suuret kivitalot, joiden arvo saattoi nousta 8 000 kuparitaalariin.

Nämä tässä mainitut kaupunkipalot eivät jääneet edes viimeisiksi, sillä uusi vuosisata koki vuonna 1711 suuren tulipalon, joka tuhosi ison osan kaupunkia. Lopullisesti keskiaikainen Turku häipyi, kun sen asemakaava muutettiin vuoden 1827 suurpalon jälkeen avarammaksi. Samalla keskiaikaisten talojen kellarit täytettiin palojätteellä ja ne jäivät odottamaan meidän aikamme arkeologeja ja Aboa Vetus - museon kävijöitä.

— — —

Kirjoittaja on FT (historia) sekä Turun yliopiston Oikeustieteellisen tiedekunnan väitöskirjatutkija ja Helsingin yliopiston Teologisen tiedekunnan tutkija. Hän on keskittynyt tutkimuksissaan 1600-luvun Turkuun.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (Digitaaliarkisto)

Raastuvanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat (–1809)

Turun kämnerinoikeuden tuomiokirjat 1639–1711 (z:171–219)

Turun raastuvanoikeuden tuomiokirjat 1623–1711 (z:1–79)

Turun kaupunginarkisto

Maistraatin arkisto

Raastuvanoikeuden pöytäkirjat BIa 8, (1636)

Kirjallisuus

Bonsdorff, Carl von 1894: *Åbo stads historia under sjuttonde seklet*. Tom. II. Bidrag till Åbo stads historia. Utgifna på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. Helsingfors.

Dahlström, Svante 1929: *Åbo Brand 1827. Studier i Åbo stads byggnadshistoria intill 1843*. Tom. 1. Bidrag till Åbo stads historia. Utgifna på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. Andra serien XIV. Åbo

Diarium Gyllenianum eller Petrus Magni Gyllenii dagbok 1622–1667, Reinh. Hausen (red.), Finska statsarkiv, Helsingfors 1882.

Hausen, Reinhold 1906: *Landshöfdingen Friherre Gabriel Kurcks lefnadsminnen upptecknade af honom själf*. Helsingfors.

Nikula, Oscar & Nikula, Sigrid 1987: *Turun kaupungin historia 1521–1600*. Ensimmäinen nide. Turku.

Ranta, Raimo 1975: *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Niteet I–II. Turku.

Toropainen, Veli Pekka 2016: Murtuvat muurit – Turun keskiaikaisten kivirakennusten katoaminen kaupunkikuvasta 1600-luvulla. *Aninkainen 1–2016*, s. 33–35. *Turun Seudun Sukututkijat ry. Jäsenlehti*. Turku.

[1] KA z:51, TRO 25.6.1684, 262.